

Ю.С. Красильник, кандидат педагогічних наук, доцент
ДВНЗ “Університет менеджменту освіти”
НАПН України

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ВИМІРАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано концепцію, яка стосується сутності компетентнісного підходу, методологічної, теоретичної та технологічної основи компетентнісного післядипломної педагогічної освіти; перспективні шляхи впровадження компетентнісного підходу у післядипломній педагогічній освіті як чинника ефективної навчально-пізнавальної діяльності слухачі; роль та місце післядипломної педагогічної освіти в системі продуктивних чинників розвитку потенціалу людських ресурсів. Уточнено суттєві характеристики післядипломної педагогічної освіти, показники результативності впровадження компетентнісного підходу в післядипломній педагогічній освіті.

Ключові слова: післядипломна педагогічна освіта, професійна компетентність, засади післядипломної педагогічної освіти, підвищення кваліфікації, неперервна педагогічна освіта.

Постановка проблеми. Післядипломна педагогічна освіта (далі ППО) України зазнає суттєвих трансформацій в контексті сучасного суспільного поступу, що детермінує інноваційні підходи до формулювання концептуальних ідей її розвитку, оновлення освітнього процесу закладів ППО з урахуванням вітчизняного та світового досвіду. Узагальнення висновків із багатьох науково-методичних публікацій дає змогу стверджувати, що важливим напрямом модернізації ППО залишається подальше утвердження компетентнісного підходу з метою забезпечення якісної освітньої діяльності педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів освіти, актуалізації потреб у споживачів освітніх послуг щодо розвитку компетентностей у використанні сучасних інструментів для доступу до світових освітніх ресурсів, створення власних проектів для участі у різноманітних освітніх програмах, прояву громадської активності щодо формування позитивного іміджу навчального закладу, творчої самореалізації, педагогічного управління на інноваційній основі, діяльності у нестандартних ситуаціях. Дослідження показують, що на сучасному етапі розвитку суспільства обсяг знань багаторазово зріс, кардинально змінилася система їх генерації та передачі: наразі щорічно оновлюється 5% теоретичних і 20% професійних знань, період “напіврозпаду” компетентності (одиниця виміру старіння знань фахівця, яка прийнята у США) у багатьох професіях відбувається менш ніж через 5 років – навіть раніше, ніж закінчується період навчання у вузі [5]. Такі умови ускладнюють підготовку фахівця до професійної діяльності та зумовлюють важливість сучасного українського законотворення в освітній галузі, розвитку гуманітарної науки в Україні, ідеї довічної незавершеності освіти для дорослої людини як забезпечення її права й можливостей для здобуття освіти не як даності раз і назавжди, а як постійного підвищення кваліфікації, зміни кваліфікації, збереження

конкурентоспроможності на динамічному ринку праці [1]. Тому перед системою ППО постає необхідність у вирішенні проблем концептуального характеру щодо сучасного системного науково-методичного супроводу розвитку професійної компетентності керівних, науково-педагогічних і педагогічних працівників, у розробленні інноваційних моделей забезпечення ефективності освітнього процесу, дієвої системи управління для досягнення оптимальної взаємодії між виробничою діяльністю та освітнім процесом на основі компетентнісного підходу.

Актуальність теми дослідження. Теоретико-методологічна база, яка розкриває актуальне поле проблем діяльності навчального закладу ППО, представлена різноманітними науковими підходами щодо їх вирішення, висвітленими в працях О. Бондарчук, Н. Діденко, Г. Дмитренка, І. Драч, М. Кириченко, Н. Клокар, В. Маслова, В. Олійника, Л. Оліфіри, О. Отич, Н. Протасової, З. Рябової, Л. Сергеевої, С. Синенко, Т. Сорочан, М. Степка, А. Чміля та ін. Особливості функціонування системи ППО на регіональному рівні подано у роботах В. Бондаря, В. Оношкіна, В. Тонконога та ін.

Управлінські засади функціонування системи ППО висвітлено вченими та практиками, зокрема Л. Даниленко, Г. Єльніковою, Л. Карамушкою, В. Луговим, Г. Одинцовою та ін. Науковці підкреслюють, що ППО є складовою системи освіти України, яка створює та реалізує умови для постійного підвищення освітнього та кваліфікаційного рівнів керівних, педагогічних та науково-педагогічних кадрів освіти, збагачення їх духовного та інтелектуального потенціалу. Так, В. Олійником системно та цілеспрямовано висвітлено тенденції стандартизації, інформатизації та технологізації розвитку ППО в умовах трансформації суспільства, обґрунтовано роль Університету менеджменту освіти в удосконаленні змісту й запровадженні інноваційних освітніх технологій, модернізації освітньої діяльності у ППО [6]. Л. Сергеевою підкреслено, що в умовах доцільності регіоналізації та централізації професійного навчання підготовка педагога для роботи в таких умовах має спрямовуватися на формування фахової та методичної компетентності, а педагогічна майстерність трансформуватися з комплексу властивостей особистості у систему професійних компетентностей, сформованих на теоретичному, методичному і технологічному рівнях [10].

У сучасній освітології досить повно обґрунтовано концепцію та стратегію, яка стосується сутності компетентнісного підходу, методологічної, концептуальної, теоретичної та технологічної основи компетентнісної освіти, системи комплексної діагностики рівня сформованості компетентностей різних рівнів: ключових, педагогічних, психологічних, фахових тощо (В. Андрущенко, І. Бех, О. Гура, В. Кремень, В. Огнев'юк, В. Олійник, С. Сисоєва, О. Пехота та ін.). Освітня практика також акумулює продуктивні доробки з питань реалізації компетентнісного підходу. Разом з тим, проблема реалізації компетентнісного підходу у концептуальних вимірах післядипломної педагогічної освіти дотепер не була

предметом спеціального наукового дослідження. Тому метою даної статті є обґрунтування перспективних шляхів впровадження компетентнісного підходу у післядипломній педагогічній освіті як чинника ефективної навчально-пізнавальної діяльності слухачів.

Виклад основного матеріалу. Загальний огляд джерельної бази дає можливість зробити висновок про те, що концепція сучасної післядипломної освіти вибудовується на основі сукупності принципів, у якій такі з них як гуманізація, андрогогізація, інформатизація післядипломної педагогічної освіти, динамічне співвідношення теоретичного і практичного навчання набувають статусу її теоретико-методичної основи. Помітного впливу на концептуальне означення засад післядипломної педагогічної освіти надають праці зарубіжних учених. С. Синенко підкреслює, що на території Європи частина вчених визначає післядипломну педагогічну освіту як багатоманітне і багатоаспектне явище, спрямоване на виконання широкого ряду пізнавальних завдань: модернізацію вмінь і знань учителів (без зміни їх професійної ролі); підготовку педагогів до нових ролей і посад; підвищення кваліфікації і статусу педагогів; зовнішнє і внутрішньошкільне обслуговування педагогічних потреб учителів; обслуговування безпосередньо практичних і широких освітніх потреб учителів; програму професійного зростання упродовж службової кар'єри вчителя; програми різної тривалості (від двох годин до декількох років)" [11, с. 41]. К. Хоувей виділяє декілька функцій післядипломної педагогічної освіти, а саме: перехідну (для молодих учителів); оновлення школи; удосконалення широкого середовища (контексту); особистісного зростання педагога; неперервної формальної освіти; професійного розвитку; кар'єрного зростання [13, с. 45–46]. Б. Джойс акцентує увагу на певній типології форм післядипломної педагогічної освіти: спрямовані на пряме використання у педагогічній діяльності; пов'язані з професійною діяльністю; професійно орієнтовані; пов'язані з професійними організаціями; особистісно орієнтовані [14, с. 135].

Концептуальні погляди на післядипломну педагогічну освіту висловили українські вчені. Н. Протасова визначає післядипломну педагогічну освіту як систему навчання та розвитку фахівців з вищою освітою, що відбувається у спеціалізованих навчальних закладах засобами самоосвіти та керується державними стандартами до фаху певних рівнів кваліфікації відповідно до вимог суспільно-економічного та науково-технічного прогресу [8, с. 23].

О. Зайченко визначає на основі тенденцій економічного розвитку суспільства низку проблем, які потребують першочергового вирішення в системі ППО, серед яких: розробка необхідної нормативно-правової бази, що сприятиме функціонуванню і подальшому розвитку системи післядипломної освіти; упорядкування та оптимізація мережі навчальних закладів післядипломної освіти шляхом поєднання галузевого принципу організації післядипломної освіти з широкою міжгалузевою і регіональною кооперацією та врахування соціально-економічного розвитку країни; забезпечення єдності

і дієвості управління та регулювання діяльності всіх елементів системи післядипломної педагогічної освіти; визначення професійного післядипломного навчання як обов'язкової невід'ємної складової частини професійної діяльності громадян та забезпечення гарантованих державою умов для такого навчання тощо [3]. На нашу думку, сучасна роль та місце ППО в системі продуктивних чинників розвитку потенціалу людських ресурсів визначається такими її особливостями: децентралізацію управління, поглибленням демократичних процесів, вільним вибором форм організації освітнього процесу, підтримкою інноваційних освітніх проектів та ініціатив, розширенням міжнародних партнерських відносин; гнучкістю (поєднанням формального, неформального та інформального навчання); модульністю (формуванням змісту ППО, яка відповідає індивідуальним, груповим та колективним потребам споживачів освітніх послуг); паралельністю (поєднанням навчання з професійною діяльністю); створенням системи інформаційно-технологічного забезпечення освітнього процесу; упровадженням критерію економічності та маркетинга задля оцінки ефективності освітнього процесу; технологізацією ППО з використанням можливостей електронних засобів навчання та Інтернет-технологій; забезпеченням рівного доступу усіх споживачів освітніх послуг до якісної освіти незалежно від місця проживання, стану здоров'я, соціального статусу; глобальністю як результатом інтеграції до світового освітнього простору; постійною інноваційною діяльністю суб'єктів освітнього процесу. Багатоаспектний аналіз означеного поняття уможливує уточнення сутнісних характеристик післядипломної педагогічної освіти:

як системного об'єкта, що об'єктивується в предметних функціях: освітнє середовище, освітня система, освітні інститути та освітні процеси;

як складової частини неперервної педагогічної освіти особистості, що здійснюється у відповідних навчальних закладах на основі вільного вибору форм перепідготовки (отримання іншої спеціальності на основі здобутого раніше освітньо-кваліфікаційного рівня та практичного досвіду), спеціалізації (набуття особою здатностей виконувати окремі завдання та обов'язки, які мають особливості в межах спеціальності), розширення профілю (підвищення кваліфікації) (набуття особою здатностей виконувати додаткові завдання та обов'язки в межах спеціальності), стажування (набуття особою досвіду виконання завдань та обов'язків певної спеціальності);

як сфери оптимізації взаємовідносин суб'єктів освітньої діяльності з метою найбільш ефективного використання ресурсного потенціалу для забезпечення максимального соціального ефекту діяльності з точки зору загальносоціальних інтересів;

як комплексу взаємозалежних компонентів управління (відносин, структур, функцій, видів діяльності, процесів) в поєднанні та взаємодії зі змістовними складовими освітньої діяльності, організованих для забезпечення оптимальних умов розвитку даної освітньої підсистеми загалом

та задоволення потреб педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів щодо власного професійного розвитку зокрема.

Спираючись на результати новітніх наукових досліджень одним з важливих шляхів модернізації змісту ППО, узгодження його з сучасними потребами суспільства, інтеграції до світового освітнього простору, на нашу думку, є орієнтація на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження. Необхідність реалізації компетентнісного підходу обґрунтована у багатьох наукових працях українських та зарубіжних авторів, де з'ясовуються загальні аспекти формування компетентнісного підходу, виокремлюються різні типи компетентностей, визначаються та аналізуються їх роль та функції, переваги компетентнісного підходу (Г. Балл, О. Білик, Л. Голованчук, Ю. Головач, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, С. Козак, О. Мармаза, Н. Ничкало, О. Палій, І. Ящук та ін.).

“Компетентнісний рух” прийшов у сферу освіти з економіки, а саме з менеджменту і став джерелом компетентнісного підходу [2]. І. Зимня виділяє три основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті: перший етап (1960-1970 рр.) характеризується введенням у науковий апарат категорій “компетенція” і створенням передумов розмежування понять “компетенція” та “компетентність”; другий етап (1970–1990 рр.) – використанням категорій “компетенція” і “компетентність” у теорії і практиці навчання мови, спілкування, а також щодо аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті; третій етап (початок 1990-х років) – дослідженням компетентності як наукової категорії [4].

Розгорнуте тлумачення компетентності подає Дж. Равен, який трактує її як специфічну здатність, необхідну для ефективного виконання конкретної дії в окремій предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, особливого роду предметні навички, способи мислення, а також розуміння відповідальності за свої дії. Бути компетентним – означає мати набір специфічних компетентностей різного рівня [9].

Компетентнісний підхід розглядає освіту і освіченість як уміння вирішувати проблеми, незалежно від їх складності, спираючись на наявні знання. Це підхід, який акцентує увагу на результаті освітнього процесу, причому в якості результату розглядається не засвоєння суми інформації, а здатність людини самостійно діяти в різних проблемних ситуаціях, застосовуючи знання і породжуючи нові [7].

М. Степко досліджує стан розроблення принципів компетентнісного підходу у вищій освіті, наводить перелік основних типів і конкретних формулювань компетентностей, аналізує можливі труднощі й особливості української системи вищої освіти [12, с. 46].

Побудова ефективного освітнього процесу на основі компетентнісного підходу в умовах навчального закладу ППО, як засвідчують результати нашого дослідження, повинна передбачати: постановку освітніх цілей в контексті розвитку у слухача здатності самостійно розв'язувати проблеми у сфері професійної діяльності; відбір змісту освітнього процесу, який

спирається на цілісне уявлення про специфіку завдань професійної діяльності; організацію освітнього процесу, яка спрямована на створення умов для творчого самостійного вирішення слухачами пізнавальних, комунікативних, організаційних, моральних та інших завдань професійної діяльності; оцінку інтегральної компетентності слухача.

Важливими завданнями щодо впровадження компетентнісного підходу в сучасній ППО повинні стати: розвиток у слухачів якостей, що необхідні для успішної реалізації завдань професійної діяльності; розробка науково обґрунтованих критеріїв та показників освітніх результатів; моделювання, проектування та конструювання змісту, освітніх технологій, засобів навчання, контролю та оцінки, які спрямовані на створення ситуацій включення слухачів у різні види продуктивної навчальної діяльності (спілкування, співробітництво, взаємодія, вирішення проблем, дискусії, виконання проектів, обмін досвідом, ділові ігри, міжпредметна діяльність тощо); мотиваційне забезпечення і ціннісна орієнтація освітньої діяльності на основі створення можливостей самореалізації кожного слухача.

На нашу думку, результатом впровадження компетентнісного підходу в системі ППО повинен стати високий рівень професійної компетентності педагогічного, науково-педагогічного працівника та керівника, який відзначається розвинутим професійно-управлінським, науково-методичним, соціально-психологічним, валеологічним компонентами; чіткою спрямованістю на побудову індивідуального стилю професійної діяльності; усвідомленням позитивного ставлення до цінностей педагогічної професії; умінням використовувати стратегію освіти як способу формування особистості; визначати мету, завдання і структуру різних форм освітньої діяльності відповідно до власних потреб, інтересів та можливостей; умінням володіти методами аналітичної діяльності та самоаналізу. Компетентнісний підхід зміщує акценти з накопичування нормативно визначених знань, умінь і навичок на розвиток здатності слухачів діяти творчо, застосовувати досвід успішних дій у конкретних ситуаціях. Комбінування технологій навчання в умовах навчального закладу ППО спроможно урізноманітнити освітній процес, підсилити в ньому діяльнісну складову, спрямувати його на розвиток визначених компетентностей. (Табл. 1)

Висновки. Презентований в сучасних нормативних документах та наукових розробках компетентнісний підхід набуває адекватного втілення в змісті навчально-методичних комплексів забезпечення освітнього процесу в закладах ППО, системі моніторингу якості освіти, проектуванні інноваційних освітніх технологій. Результатом впровадження компетентнісного підходу в системі ППО є розвиток у педагогічних, науково-педагогічних та керівних працівників професійних компетентностей, здатностей реагувати на зміни, долати стереотипи мислення та дій, ефективно взаємодіяти з соціальним середовищем, забезпечення готовності педагогічних, науково-педагогічних та керівних кадрів до реалізації нових завдань в особистісному та професійному вимірі.

Технології навчання та критерії їх відбору

Критерій для вибору	Технологія
Забезпечення професійного розвитку слухачів (інтегральної компетентності)	Модульна технологія навчання, інтегральна освітня технологія, технологія поетапного формування розумових дій, технологія повного засвоєння
Забезпечення розвитку компетентності продуктивної творчої діяльності	Дослідницька, евристична, проектна технології, кейс-технологія
Забезпечення розвитку інформаційної компетентності	Інформаційні технології, телекомунікаційні технології, веб-квест технологія
Забезпечення компетентності саморозвитку та самоосвіти	Технологія проблемного навчання, метакогнітивні дискусії, герменевтичні, семіотичні, тренінги, технологія педагогічних майстерень
Забезпечення розвитку комунікативної компетентності	Кооперативне навчання, ігрові технології, технології педагогічних майстерень та колективної мислєдїяльності
Забезпечення розвитку соціальної та полікультурної компетентності	Особистісно-орієнтовані технології

Перспективами подальших розвідок у розглянутому питанні може стати розробка компетентнісного підходу до підготовки педагогічних, науково-педагогічних працівників та керівників з питань залучення громади до освітньої діяльності, організації співпраці державних і громадських установ в управлінні системою ППО та децентралізації в управлінні навчальними закладами на принципах демократизації тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гриневич Л.* Тривожність свободи, або знову про реформи в освіті: — [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/society/2015/09/1/199573/>. – Загол. з екрану.
2. *Дегтярев С.Н.* Компетентностный подход в образовании: от формирования познавательных стратегий к развитию способностей / С.Н. Дегтярев // Сборник научных трудов Sworld. — 2014. — Т. 14. — № 1. — С. 76–80.
3. *Зайченко О.* Зміст підготовки начальників районних управлінь освіти в системі післядипломної педагогічної освіти / О. Зайченко // Післядипломна освіта в Україні. — 2005. — № 2. — С. 72–73.
4. *Зимняя И.А.* Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А. Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. — С. 34–42.
5. *Карпенко М.М.* Розвиток дистанційного навчання як відповідь на сучасні виклики для України / М.М. Карпенко // Стратегічні пріоритети. — № 4 (33). — 2014. — С. 102–105.
6. *Олійник В.В.* Тенденції розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах трансформації суспільства / В.В. Олійник // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. — 2013. — № 1. — С. 56–66.

7. Петрова В.Д. Компетентностный подход в формировании профессиональных навыков будущих специалистов / В.Д. Петрова // Обучение и воспитание : методика и практика. — 2013. — № 7. — С. 170–173.
8. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів : зміст, структура, тенденції розвитку / Н.Г. Протасова. — К.: Шкільний світ, 1998. — 176 с.
9. Равен Джон. Компетентность в современном обществе. Выявление, развитие и реализация / Пер. с англ. — М.: Когито-Центр, 2002. — 396 с.
10. Сергеева Л.М. Сучасні тенденції формування змісту підвищення кваліфікації керівних кадрів ПТНЗ [електронний ресурс] / Л.М. Сергеева // Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. пр. — Полтава, 2011. — Вип. 8, ч. 1. — (Серія “Педагогічні науки”). — С. 262–266. — Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/309/1/Sergeeva.pdf>.
11. Синенко С.І. Розвиток післядипломної педагогічної освіти в країнах Західної Європи (Англія, Франція, Німеччина): дис. ... канд. пед. наук: [спец.] 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Синенко Світлана Іванівна; Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. — К., 2002. — 269 с.
12. Степко М.Ф. Компетентнісний підхід до організації підготовки фахівців, його розуміння і проблеми використання у вищій школі України / М.Ф. Степко // Педагогіка і психологія: вісник АПН України. — 2009. — № 2. — С. 44–50.
13. Innovation in In-service Education and Training of Teachers. Practice and Theory. — Paris: OECD, 1978. — 63 p.
14. Joyce B.R. Inservice Teacher Education. Report 1: Issues to face / B. R. Joyce, K. R. Howey, S. J. Yarger. — New York: Syracuse University, National Dissemination Center, 1976. — 284 p.

Ю.С. Красильник, кандидат педагогических наук, доцент
Университет менеджмента образования

КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В КОНЦЕПТУАЛЬНЫХ ИЗМЕРЕНИЯХ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье обоснована концепция, которая касается сущности компетентностного подхода, методологической, теоретической и технологической основы компетентностного последипломного педагогического образования; перспективные пути внедрения компетентностного подхода в последипломном педагогическом образовании как фактора эффективной учебно-познавательной деятельности слушателей; роль и место последипломного педагогического образования в системе производительных факторов развития потенциала человеческих ресурсов. Уточнены сущностные характеристики последипломного педагогического образования, показатели результативности внедрения компетентностного подхода в последипломном педагогическом образовании.

Ключевые слова: последипломное педагогическое образование, профессиональная компетентность, основы последипломного педагогического образования, повышения квалификации, непрерывное педагогическое образование.

Y.S. Krasilnik, Ph.D (Education), assistant
professor
University Education Management

COMPETENCE APPROACH THE CONCEPTUAL DIMENSION OF POSTGRADUATE EDUCATION

In the article the concept concerning the essence of competence approach, methodological, theoretical foundations and technological competence of postgraduate education; promising ways of implementing competence-based approach to service teacher training as a factor of effective teaching and learning of the students; the role and place of Postgraduate Education system factors productive capacity of human resources. Specified essential characteristics of postgraduate education, introduction of performance indicators competency approach in Postgraduate Education.

Keywords: postgraduate teacher education, professional competence, principles of postgraduate education, training, continuous pedagogical education.